

Wybrane aspekty świadomości energetycznej polskiego społeczeństwa

Selected Aspects of Energy Awareness in Polish Society

Paweł Ruszkowski

Collegium Civitas, Warszawa, Polska

mail: pawel.ruszkowski@civitas.edu.pl

ORCID: 0000-0001-5015-7178

Beata Roguska

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej CBOS, Warszawa, Polska

mail: b.roguska@cbos.pl

ORCID: 0009-0009-7115-1360

Michał Feliksiak

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej CBOS, Warszawa, Polska

mail: m.feliksiak@cbos.pl

ORCID: 0009-0007-0432-1396

Abstract

The article is based on research conducted by CBOS in February 2023, showing a fragment of Poles' energy awareness. It presents data on several aspects of the energy transformation strategy. These are: a) the attitude of respondents to the concept of development of the Polish energy sector based on various categories of energy sources; b) opinions on the pace of Poland achieving climate neutrality; c) the structure of the energy mix expected by public opinion in 2035 and 2050; d) respondents' attitude towards wind farms. The conducted research shows that public opinion is shaped both by the narrative of renewable energy supporters and by the views expressed by supporters of conventional energy.

A detailed analysis allows us to conclude that the ideological polarization of Polish society, including the division into supporters of liberal and conservative worldviews, also includes energy awareness. It is undoubtedly an important cognitive conclusion. The large scale of differences of opinion between the two camps indicates that the problems of energy transformation will not likely be solved by "agreement across divisions". It should be taken into account that the issue of phasing out coal plays a role in public awareness as a factor antagonizing entire social circles.

Keywords – Energy awareness, supporters of renewable energy sources, supporters of conventional energy, energy transformation, worldview polarization

I. Zachowawczy stosunek Polaków i Polek do transformacji energetycznej

1. *Dylemat strategiczny polskiej energetyki*

Głównym dylematem polityki energetycznej w okresie ostatnich dwudziestu lat jest odpowiedź na pytanie: jaki powinien być udział procentowy węgla, a jaki odnawialnych źródeł energii (OZE) w wytwarzaniu energii elektrycznej i ciepłej? Na poziomie wiedzy eksperckiej dominuje przekonanie, że odnawialne źródła energii są tańsze i bardziej przyjazne środowisku naturalnemu. Program rządu Prawa i Sprawiedliwości (PiS) – Polityka Energetyczna Polski do 2040 roku (PEP 2040) – nie daje jasnych wytycznych w dyskutowanej tu kwestii, raczej opowiada się równoważnym traktowaniem węgla, OZE i atomu. W dyskursie publicznym, w tym na portalach społecznościowych, można znaleźć pełne spektrum opinii opowiadających się zarówno za zieloną energią, jak też za konwencjonalnym obliczem energetyki.

Jeżeli przyjmimy, że ważnym uwarunkowaniem funkcjonowania polskiej energetyki są zasady Zielonego Ładu, obowiązujące w Unii Europejskiej (UE), to koncepcja równoległego rozwoju energetyki odnawialnej oraz konwencjonalnej nie gwarantuje realizacji celów europejskiej transformacji energetycznej, czyli osiągnięcia stanu neutralności klimatycznej do roku 2050. Strategia powolnego odchodzenia od węgla odpowiadała rządowi Prawa i Sprawiedliwości (PiS), gdyż zapewniała tej formacji politycznej akceptację ze strony środowisk pracowniczych górnictwa i energetyki. Deklaracje rządu Donalda Tuska wskazują na otwarcie polityki energetycznej na OZE, jednak aktualnie (marzec 2024 r.) formułowane są one dość ogólnikowo.

Strategia realizowana przez rząd PiS była popierana przez branżowe grupy interesów, reprezentujące firmy prywatne produkujące maszyny i urządzenia dla kopalni i elektrowni oraz świadczące usługi remontowe i transportowe dla górnictwa i energetyki. Perspektywa odejścia elektroenergetyki od węgla stanowi realne zagrożenie dla pozycji rynkowej tych firm, ze względu na konieczność zakupu nowych maszyn i urządzeń oraz wyposażenie pracowników w nowy typ kwalifikacji.

Opublikowane przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) w marcu 2023 roku wyniki badania [1] pozwalają na ukazanie pewnego fragmentu świadomości energetycznej Polaków. Mamy do dyspozycji dane dotyczące kilku aspektów strategii transformacji energetycznej. Są to: a) stosunek badanych do koncepcji rozwoju polskiej energetyki w oparciu o różne rodzaje źródeł energii; b) opinie w sprawie tempa

osiągania przez Polskę neutralności klimatycznej; c) oczekiwana przez opinię publiczną struktura miks energetycznego w latach 2035 i 2050; d) stosunek badanych do farm wiatrowych.

Tabela 1. Oczekiwane kierunki rozwoju polskiej energetyki (w%)

Warianty kierunków rozwoju – obecnie należy skoncentrować się na rozwoju:	2015	2016	2023
– nieodnawialnych źródeł energii (paliwa jądrowego, węgla, ropy naftowej, gazu ziemnego)	5	5	8
– odnawialnych źródeł energii (promieniowania słonecznego, wiatru, wody, biomasy)	42	50	31
– obydwu tych gałęzi energetyki w równym stopniu	46	39	56
Trudno powiedzieć	7	7	5

Źródło: [1, s. 6].

Przeprowadzone badania wykazują, że opinia publiczna jest kształtowana zarówno przez narrację zwolenników OZE, jak też przez poglądy głoszone przez zwolenników energetyki konwencjonalnej. Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że pomiędzy rokiem 2015 a 2016 nastąpił wzrost poparcia dla OZE o 8 pkt. procentowych, natomiast poziom akceptacji opcji równoległego rozwoju zmniejszył się o 7 pkt. Kolejny pomiar badawczy został wykonany w roku 2023, czyli po siedmiu latach rządów PiS. Odnotowujemy tu znaczące zmiany w zakresie preferowanych przez badanych strategii energetycznych. Nastąpił spadek poparcia dla rozwoju OZE o 19 pkt. proc., przy równoczesnym wzroście zwolenników równoległego rozwoju energetyki odnawialnej i nieodnawialnej o 17 pkt. proc. Wyniki te wskazują, że propagowana przez rząd PiS strategia utrzymania równowagi pomiędzy źródłami odnawialnymi a konwencjonalnymi miała poparcie 56% społeczeństwa, co wystarczało dla jej politycznej legitymizacji.

Warto podkreślić, że jednym z czynników wzrostu poparcia dla nieodnawialnych źródeł energii jest odnotowany w roku 2022 wzrost społecznej akceptacji dla koncepcji energetyki jądrowej. Miało związek ze znacznym wzrostem cen nośników energii, jaki towarzyszył agresji Rosji w Ukrainie. Określony wpływ na opinię publiczną miały również działania rządu, który zdecydował się medialną promocją elektrowni jądrowych oraz poczynił przygotowania do dużych państwowych inwestycji w tym obszarze.

W świadomości społecznej wytworzyło się w związku z tym przekonanie, że energia jądrowa zapewni Polsce tanią i czystą energię elektryczną. Zdaniem części ekspertów jest to wizja przesadnie optymistyczna, jednak poparcie dla energetyki jądrowej wzrosło. W maju 2021 roku za budowę elektrowni jądrowej opowiadało się 39% Polaków, przeciw budowie 45%. W listopadzie 2022 roku za budową opowiedziało się 75% badanych, zaś przeciw było 13% [2, s. 2].

2. W kierunku neutralności klimatycznej

Od roku 2020 Komisja Europejska realizuje strategię Zielonego Ładu. Jest to plan doprowadzenia gospodarki europejskiej **do stanu neutralności klimatycznej** w roku 2050, co w praktyce oznacza osiągnięcie zerowego poziomu emisji gazów cieplarnianych netto.

Neutralność emisyjna, nazywana też neutralnością klimatyczną, węglową lub zerową emisją netto, oznacza równowagę między emisjami dwutlenku węgla a pochłanianiem CO₂ z atmosfery do tzw. pochłaniaczy dwutlenku węgla. Aby osiągnąć neutralność emisyjną, wszystkie światowe emisje gazów cieplarnianych będą musiały zostać zrównoważone przez pochłanianie CO₂. Do tej pory żadne sztuczne pochłaniacze dwutlenku węgla nie są w stanie usunąć go z atmosfery na skalę potrzebną do walki z globalnym ociepleniem. Gaz ten wchłonięty przez naturalne pochłaniacze takie jak drzewa, jest uwalniany do atmosfery w wyniku pożarów lasów lub wylesiania. Dlatego dla osiągnięcia neutralności klimatycznej tak ważne jest ograniczanie emisji gazów cieplarnianych.

Wizja świata neutralności klimatycznej wymaga znacznego doprecyzowania. W szczególności niewiele wiadomo o ścieżce dojścia do tego celu. **Trzeba wreszcie powiedzieć, że odejście od węgla oznacza budowanie nowej cywilizacji.** Jej ostateczny kształt wcale nie jest przesądzony. Dla jednych taka perspektywa to szansa na rozwój, dla drugih to zagrożenie ich pozycji społecznej. Orientacja na transformację cywilizacyjną oznacza zmiany w systemie społecznym znacznie głębsze, niż jest to obecnie przewidywane. Warto uświadomić sobie, że konsekwencją artikulowanej przez jedne środowiska społeczne presji na zmianę jest opór innych środowisk wobec proponowanych zmian.

Wyniki badania dają podstawę do postrzegania w świadomości energetycznej Polaków tendencji do umiarkowanego oporu wobec długofalowych wizji transformacji energetycznej. W roku 2021 segment osób opowiadających się za unijną per-

spektywą osiągania neutralności klimatycznej obejmował 48% badanych i lekko przeważał (43%) nad zwolennikami „polskiej drogi” do neutralności klimatycznej. Pomiar stanu świadomości z roku 2023 pokazuje zasadniczą zmianę preferencji badanych. Za ścieżką unijną opowiedziało się 38% badanych – co oznacza spadek o 10 pkt. proc., zaś orientację na specyficznie polskie tempo przemian wybrało 55% badanych – co oznacza wzrost o 12 pkt. proc. [1, s. 2].

Tabela 2. Oczekiwane tempo osiągania neutralności klimatycznej przez Polskę (w %)

Opinie	Maj 2021	Luty 2023
Jak najszybciej jeszcze przed rokiem 2050	27	21
Do roku 2050	21	17
W swoim tempie, nawet jeśli będzie to oznaczało, że osiągniemy ją po roku 2050	43	55
Trudno powiedzieć	9	7

Źródło: [1, s. 2].

Z pewnością ważnym czynnikiem kształtowania świadomości energetycznej polskiego społeczeństwa była polityka i propaganda rządu PiS, nastawiona na utrzymanie potencjału energetyki konwencjonalnej. Drugim czynnikiem był ograniczony zasięg oddziaływania na opinię publiczną poglądów reprezentowanych przez środowiska pro transformacyjne. Ten typ narracji obecny był głównie w mediach społecznościowych oraz w specjalistycznych portalach branżowych. W rezultacie dominowały w dyskursie publicznym przekazy zachowawcze, pokazujące perspektywę 30-40 lat powolnej adaptacji, obejmującej głównie zmiany w technice i technologii. Popularyzowane przez środowiska ekologiczne wizje zagrożeń w obszarze środowiska naturalnego i korespondujące z nimi propozycje przejścia na OZE w perspektywie 15-20 lat nie zyskały – jak dotąd – szerszej społecznej akceptacji.

Zgodnie z danymi przytoczonymi w tabeli 3, w odniesieniu do miksu 2035 oczekiwany udział źródeł odnawialnych miałby wynieść 29%, zaś udział źródeł nieodnawialnych 66%, przy czym udział węgla jest szacowany na poziomie 35%. W odniesieniu do miksu 2050 w dalszym ciągu obserwujemy znaczącą ostrożność w podejściu do oczeki-

wanych zmian systemu energetycznego: udział OZE wzrósłby do 40%, przy utrzymaniu przewagi zasilania ze źródeł nieodnawialnych na poziomie 56%. Udział węgla wprawdzie spada, lecz pozostaje na znaczącym poziomie 18%.

Tabela 3. Oczekiwana struktura miksu energetycznego (w %)

Źródło energii	Udział w miksie 2035	Udział w miksie 2050
Węgiel	35	18
Gaz ziemny	18	16
OZE	29	40
Atom	13	22
Inne źródła	5	4

Uwaga: dane belgijskie – „trudno powiedzieć” – 24%

Źródło: [1, s. 9].

Powyższe dane pokazują, że opinia społeczna jest umiarkowanie sceptyczna w formułowaniu oczekiwań, dotyczących ekspansji zielonej energetyki. Mamy do czynienia z sytuacją, gdy część społeczeństwa zdaje sobie sprawę z faktu, że przejście od źródeł konwencjonalnych do odnawialnych jest nieuniknione. Towarzyszy temu jednak bardzo zachowawcze podejście do samego procesu zmiany: „Róbmy to powoli, krok po kroku, zobaczymy za kilka lat, jak sprawdzą się te techniczne nowinki”.

Główne przyczyny takiego nastawienia społeczeństwa do perspektywy transformacji energetycznej zostały powyżej zidentyfikowane. Warto podkreślić, że sytuacja jest interpretowana jako konsekwencja błędów poznawczych, czyli braku wiedzy dotyczącej istoty procesów zachodzących w obszarze energetyki oraz jako stan fałszywej świadomości społeczeństwa. Fałszywa świadomość oznacza, że poszczególne klasy i warstwy społeczne kierują się w swych działaniach głównie doraźnymi interesami, nie dostrzegając szans i zagrożeń wynikających z tendencji występujących w szerszym kontekście cywilizacyjnym.

3. *Opinia publiczna wobec farm wiatrowych*

Zachowawcze podejście do transformacji energetycznej nie oznacza jednak **stanu społecznej obojętności wobec kwestii energetycznych**. Przede wszystkim wzrost cen

energii elektrycznej i ciepła spowodował znaczące skupienie uwagi opinii publicznej na płynących z energetyki zagrożeniach dla materialnych warunków życia. Zaowocowało to zamrożeniem przez rząd cen energii elektrycznej dla gospodarstw domowych do końca roku 2023. To posunięcie uspokoiło nieco nastroje, natomiast nie rozwiązało kwestii wysokich cen energii dla większości podmiotów gospodarczych.

Wysoki poziom cen towarów i usług jest kolejnym czynnikiem kierującym uwagę opinii publicznej w kierunku procesów zachodzących w energetyce.

Trzecim czynnikiem, dotyczącym obszaru zachowań konsumenckich jest dynamiczny wzrost liczby prosumenckich instalacji fotowoltaicznych. Na koniec roku 2021 było to 845 259 sztuk, na koniec roku 2022 było to 1 212 963 sztuki, co oznacza wzrost o 41%. Szacowana łączna moc zainstalowana osiągnęła 9,3 GW [3, s. 33].

Czwartym czynnikiem jest pozytywny stosunek Polaków do farm wiatrowych, co potwierdzają badania socjologiczne. Zarówno w roku 2021, jak i w 2023, ponad 80% Polaków deklaruowało poparcie dla rozwoju farm wiatrowych. Ważne znaczenie ma fakt, że zdecydowana większość badanych (63%/68%) [4, s. 2].

podtrzymuje to poparcie w odniesieniu do sytuacji, gdyby farma wiatrowa miała powstać w okolicy miejsca zamieszkania osoby badanej.

Dużą wagę poznawczą należy wiązać z poglądem wyrażonym przez 51% badanych [4, s. 4], że koszt wyprodukowania energii przez farmy wiatrowe jest niższy w porównaniu z kosztem energii z węgla. Ten pogląd jest zgodny ze stanem faktycznym (oficjalne dane statystyczne) oraz z obecną w mediach wiedzą ekspercką. Mamy zatem do czynienia z kolejnym potwierdzeniem rosnącego poziomu zainteresowania Polaków rozwojem odnawialnych źródeł energii.

Warto zwrócić uwagę, że społecznej akceptacji dla energetyki wiatrowej nie towarzyszyła polityka rządu PiS popierająca rozwój farm wiatrowych. Uchwalona w roku 2016 tzw. ustawa odległościowa (ustawa 10H) skutecznie zahamowała rozwój lądowej energetyki wiatrowej w polskiej gospodarce. „Dotychczasowe brzmienie tego aktu prawnego doprowadziło do znaczącego spadku dynamiki lub wprost zablokowania rozwoju tej gałęzi OZE i stawia pod znakiem zapytania realne możliwości spełnienia przez nasz kraj zobowiązań klimatycznych wobec społeczności międzynarodowej” [5, s. 13]. Zmiany ustawowe, wprowadzone pod silną presją środowisk związanych z OZE, dopuszczają wprawdzie budowę farm wiatrowych w odległości 700 m od otoczenia, jednak w opinii ekspertów nie jest to regulacja zapewniająca znaczący rozwój inwestycji w tym obszarze.

Tabela 4. Stosunek Polaków do farm wiatrowych

Opinia	2021	2023
Poparcie dla rozwoju farm wiatrowych w Polsce	81	83
Poparcie dla budowy farmy wiatrowej, gdyby miała powstać w okolicy zamieszkania osoby badanej	63	68
Koszt wyprodukowania energii przez farmy wiatrowe, w porównaniu z kosztem energii z węgla jest:		
• niższy	-	51
• podobny	-	17
• wyższy	-	11
• trudno powiedzieć	-	21

Źródło: [4, ss., 2, 4].

Stosunek Polaków do transformacji energetycznej charakteryzują takie określenia jak: ostrożny, zachowawczy czy konserwatywny. W podobny sposób identyfikowana jest koncepcja polityki energetycznej rządu PiS. Trzeba przyjąć, że polityka państwa dotycząca transformacji energetycznej wpływa na stan świadomości obywateli tego państwa, dotyczącej kwestii energetycznych. Z danych prezentowanych przez operatora elektroenergetycznego systemu przesyłowego w Polsce, Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A., wynika, że w roku 2022 krajowy system energetyczny (KSE) był zasilany przez poszczególne źródła energii w następującym zakresie: elektrownie na węgiel kamienny 87,7 TWh; elektrownie na węgiel brunatny 46,9 TWh; elektrownie gazowe 10,0 TWh; elektrownie wiatrowe 18,3 TWh; fotowoltaika 9,3 TWh; elektrownie wodne 2,8 TWh [6]. W sumie źródła konwencjonalne wytwarzają 144,6 TWh, zaś OZE jedynie 30,4 TWh.

Opinia publiczna nie dysponuje tak specjalistycznymi danymi, niemniej pro węglowa orientacja rządu PiS jest widoczna zarówno w decyzjach wspierających funkcjonowanie górnictwa i energetyki węglowej, jak i w decyzjach blokujących rozwój OZE. W efekcie w świadomości potocznej Polaków występuje przekonanie, że polska energetyka opiera się na węglu, a OZE mają znaczenie marginalne. Jest to przekonanie zgodne z faktami. Tymczasem skutkiem dominacji energetyki konwencjonalnej jest wzrost cen energii elektrycznej. Ma to również wpływ konkurencyjność polskiej gospodarki.

Hamowanie rozwoju energetyki odnawialnej nie ogranicza się do farm wiatrowych. Skokowy wzrost liczby przydomowych instalacji fotowoltaicznych uruchomił działania defensywne ze strony konwencjonalnych struktur energetycznych, polegające na odmowie przyłączeń do sieci energetycznej nowych instalacji fotowoltaicznych.

W tej kwestii warto odwołać się do analizy Grzegorza Wiśniewskiego [7], który postawił tezę, że niedoinwestowane sieci energetyczne (lub niewłaściwe ukierunkowanie inwestycji sieciowych) stanowią największą barierę dalszego rozwoju całego sektora fotowoltaiki (PV) i transformacji energetycznej w Polsce. Autor ten wskazał na dwa zjawiska: spadek dostępnych mocy przyłączeniowych u wszystkich operatorów (OSD) oraz znaczny wzrost odmów wydania warunków przyłączenia dla fotowoltaiki w roku 2021. W efekcie w roku 2022 dostęp do sieci stał się główną barierą ograniczającą rozwój fotowoltaiki, a przez to też transformację energetyczną.

Podsumowując należy wskazać na dwa typy uwarunkowań zachowawczej orientacji społeczeństwa polskiego w stosunku do projektowanych i proponowanych koncepcji transformacji naszej energetyki.

Po pierwsze są to czynniki o charakterze subiektywnym – niski poziom zainteresowania problematyką energetyczną, brak informacji o zachodzących w tym obszarze procesach oraz obawa przed dokonywaniem zmian w tym obszarze.

Po drugie są to czynniki o charakterze obiektywnym, czyli decyzje organizacyjne, finansowe i polityczne podejmowane przez instytucje państwa, których celem jest utrzymanie dominującej pozycji energetyki konwencjonalnej.

W efekcie oddziaływania tych czynników do świadomości społecznej docierają niepełne przekazy informacyjne oraz przekazy o charakterze manipulacyjnym, ukazujące sytuację w energetyce w sposób tendencyjny. Kłopot polega na tym, że wpływ czynników o charakterze subiektywnym można ograniczyć poprzez edukację oraz informację medialną (np. poprzez portale społecznościowe), natomiast oddziaływanie czynników obiektywnych jest zależne od władzy politycznej w państwie. Polityka energetyczna rządu Donalda Tuska z pewnością przyjmie inne priorytety niż było to w przypadku rządu Mateusza Morawieckiego. Należy jednak liczyć się z faktem, że opinia publiczna reaguje na zmianę tendencji politycznych z określonym opóźnieniem. Dalsza analiza wskazuje kolejny czynnik wpływający na stosunek Polaków do transformacji energetycznej, jakim jest zjawisko polaryzacji światopoglądowej naszego społeczeństwa.

II. Świadomość energetyczna a polaryzacja światopoglądowa społeczeństwa polskiego

1. *Zarys perspektywy badawczej*

Zjawisko polaryzacji światopoglądowej polega na tym, że w dyskursie publicznym Polsce artykułowane są opinie odwołujące się do rozbieżnych, a nawet przeciwnych systemów wartości: systemu konserwatywnego i liberalnego. Warto zauważyć, że istotnym elementem ukształtowania się w świadomości społecznej Polaków dwóch odrębnych systemów wartości była transformacja ustrojowa i gospodarcza, jaka miała miejsce w Polsce po roku 1989. Wejście Polski w instytucjonalne ramy demokracji liberalnej oraz kapitalistycznej gospodarki wolnorynkowej spowodowało głębokie zmiany w warunkach pracy i życia zdecydowanej większości Polaków. W krótkim czasie wprowadzono mechanizmy rynkowe, które wymuszały nowe typy zachowań społecznych.

Równocześnie jednak procesom tym nie towarzyszyły mechanizmy osłonowe, tworzone przez instytucje państwa, które ułatwiłyby ludziom dostosowanie się do nowych warunków. Ta formuła transformacji przerzuciła na społeczeństwo pełne koszty transakcyjne procesów prywatyzacji i deregulacji sfery ekonomicznej [6]. Rozpoczął się proces powstawania klas kapitalistów oraz klas pracowników najemnych, sprzedających swoją siłę roboczą prywatnym właścicielom firm produkcyjnych oraz usługowych. Trzeba również podkreślić, że proces prywatyzacji spowodował upadłość wielu przedsiębiorstw oraz redukcję poziomu zatrudnienia przez nowych właścicieli. W wyniku tych działań w latach 1992 i 1993 stopa bezrobocia w Polsce ukształtowała się na poziomie 22,6% i 20,4%. W roku 1995 stopa bezrobocia zmniejszyła się do 15,8% i utrzymała się na tym poziomie do roku 2000 [8, s. 101].

Zjawisko polaryzacji dotyczy kwestii ustrojowych, takich jak rola państwa i jego instytucji w życiu społecznym, oraz zasad regulujących funkcjonowanie gospodarki. Polaryzacja obejmuje kluczowe obszary życia społecznego: ustrój polityczny, wzory życia rodzinnego, kwestie obyczajowe czy praktyki religijne. Przyjmujemy, że polaryzacja jest procesem, w ramach którego różnice między ludźmi oraz towarzyszące im konflikty utrwalają się, nabierają znaczenia symbolicznego i wreszcie zyskują status antagonistycznych kryteriów identyfikacji tożsamości zbiorowej („my” – „oni”, „swoi” – „obcy”) [9].

W sytuacjach zagrożenia spójności społecznej, powstawania gwałtownych konfliktów, nieszanowania norm społecznych, socjologowie mówią zwykle o podziałach

społecznych, rozłamach społecznych, a także – bardziej obrazowo – o pękaniu społeczeństwa. Mikołaj Cześniak i Mirosława Grabowska piszą o popękanym polskim społeczeństwie, definiując tę sytuację w sposób następujący: „Strony pęknięcia pozostają ze sobą w ostrym, intensywnym konflikcie, usiłują się wzajem delegitymizować, nie uznawać (za prawomocne) istnienia drugiej strony – pęknięcie w tym sensie to więcej niż podział czy nawet rozłam, to trudny do zasypania rów, czy wręcz przepaść. Takie pęknięcie czy pęknięcia są dysfunkcjonalne, zagrażają spójności społeczeństwa, utrudniają jego normalne funkcjonowanie, uniemożliwiają zapanowanie nad społecznymi konfliktami” [9, s. 14].

Dla analizy danych empirycznych istotne znaczenie ma sprecyzowanie konkretnych wartości, z którymi mniej lub bardziej bezpośrednio identyfikują się zwolennicy światopoglądu konserwatywnego i liberalnego.

Zestawienie 1. Główne kategorie wartości światopoglądu konserwatywnego i liberalnego

Wartości konserwatywne	Wartości liberalne
Wybór demokracji konserwatywnej – orientowanej na suwerenność i niepodległość wspólnoty narodowej.	Wybór demokracji liberalnej, – orientowanej na wolność jednostki i społeczeństwa.
Podstawę konserwatywnego rozumienia wolności stanowi ład instytucjonalny, wynikający z ugruntowanego porządku społecznego. Wolność ma także wymiar narodowy i jest kojarzona z walką narodu o niepodległość państwa.	Liberalna koncepcja wolności obejmuje: wolność myśli, wolność sumienia, wolności polityczne i wolność przemieszczania się.
Dążenie do porządku społecznego, zgodnego z tradycją i historią narodu.	Wolności wyrażane przez zasadę rządów prawa i trójpodziału władzy.
Patriotyzm – rozumiany raczej jako stosunek do narodu i ojczyzny, niż do państwa.	Poszanowanie godności jednostki ludzkiej.
Przywiązywanie do wiary religijnej, symboli religijnych i do Kościoła.	Tolerancja oraz zniesienie wszelkich form dyskryminacji i niewolnienia.
Położycie społeczna jednostki jest określana na podstawie jej cech przypisanych, np. dziedzicznych, a nie ze względu na jej osiągnięcia.	Uzależnienie pozycji społecznej jednostki od jej osobistych zasług i osiągnięć.
Władza, autorytet i lojalność stanowią podstawy wartości świata, w której kluczową rolę odgrywają państwo i rodzina.	Ograniczenie ingerencji państwa w życie jednostki.
Wspólnota jest zawsze nadrzędna wobec jednostki, interes jednostki zawsze powinien być podporządkowany interesowi społecznemu.	Jednostka działa zgodnie z własną wolą, w ramach ustalonego porządku prawnego.
Zasada, że ludzie są nierówni w swoich zdolnościach i możliwościach.	Zasada politycznej równości wszystkich ludzi.

Źródło: [10, s. 61].

2. *Hipotezy badawcze oraz ich weryfikacja*

Zaprezentowane poniżej dane statystyczne są rezultatem obliczeń własnych autorów, opartych na wynikach badania CBOS [1], realizowanego od 6 do 19 lutego 2023 roku, na reprezentatywnej próbie (982 osoby) pełnoletnich mieszkańców Polski. Przedstawione zależności i prawidłowości są wynikiem autorskiej analizy tych danych.

Badanie to nie objęło tak szerokiego spektrum kwestii światopoglądowych, jak w zaprezentowanym modelu wartości liberalnych i konserwatywnych. Uwzględniony został zbiór czynników, dotyczących sfery wartości, które potraktujemy jako wskaźniki liberalnego/konserwatywnego światopoglądu badanych. Są to: poglądy polityczne, sympatie polityczne, preferencje partyjne, forma uczestnictwa w praktykach religijnych oraz preferowana stacja TV.

Przyjmujemy hipotezę, że stosunek badanych do transformacji energetycznej jest uwarunkowany przez uznawany przez nich światopogląd: liberalny lub konserwatywny. W odniesieniu do badanych kwestii oznacza to, że osoby o światopoglądzie liberalnym będą się częściej opowiadały za rozwojem OZE i szybkim tempem osiągnięcia neutralności klimatycznej, niż osoby o światopoglądzie konserwatywnym.

W odniesieniu do analizowanych danych empirycznych przyjmujemy, że światopogląd liberalny jest podzielany przez osoby o poglądach lewicowych, osoby deklarujące się jako zwolennicy opozycji, potencjalni wyborcy Nowej Lewicy, Koalicji Obywatelskiej, Polski 2050 Szymona Hołowni, osoby nie uczestniczące w praktykach religijnych oraz audytorium TVN. Zakładamy równocześnie, że reprezentantami światopoglądu konserwatywnego są: osoby o poglądach prawicowych, osoby deklarujące się jako zwolennicy obozu rządzącego, potencjalni wyborcy PiS i Konfederacji, osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu i raz w tygodniu, oraz audytorium TVP.

W związku z tym, że badanie było zrealizowane na początku roku 2023, kategorie osób deklarujących w badaniu swoje sympatie polityczne, należy rozumieć następująco: „zwolennicy obozu rządowego” – to zwolennicy PiS (formalnie: Zjednoczonej Prawicy), „zwolennicy opozycji” – to zwolennicy wszystkich partii, nie wchodzących w skład rządu PiS (dotyczy to również zwolenników Konfederacji), a osoby neutralne to badani, którzy zadeklarowali, że nie są zwolennikami ani obozu rządzącego, ani opozycji.

W przypadku poglądów politycznych, badani określają je na skali siedmiopunktowej, na której punkty 1-3 są identyfikowane jako poglądy lewicowe, punkt 4 jako poglądy

centrowe, zaś punkty 5-7 jako poglądy prawicowe. Osoby, które wybrały odpowiedź „trudno powiedzieć” identyfikujemy jako osoby o poglądach nieokreślonych.

W analizie przyjęto dwa wskaźniki stosunku badanych do transformacji energetycznej. Pierwszy – to opinia „obecnie należy skoncentrować się na rozwoju odnawialnych źródeł energii”. Średnio w próbie opinię tę wybrało 31% badanych. Dla ilustracji zróżnicowania opinii pomiędzy różnymi kategoriami badanych przyjęto, że wysoki poziom akceptacji OZE występuje przy akceptacji tej opinii na poziomie wyższym od średniej o 6 pkt. proc., czyli od akceptacji co najmniej na poziomie 37%. Niski poziom akceptacji OZE występuje przy akceptacji tej opinii na poziomie niższym od średniej o 6 pkt. proc., czyli od akceptacji co najwyżej na poziomie 25%.

Drugi wskaźnik dotyczy odpowiedzi na pytanie: „W jakim tempie Polska powinna osiągnąć neutralność klimatyczną?”. Do wskaźnika zaliczmy sumę odpowiedzi: „jak najszybciej, jeszcze przed rokiem 2050” oraz „do roku 2050”.

Średnio w próbie opinie te wybrało 38% badanych. Dla ilustracji zróżnicowania opinii pomiędzy różnymi kategoriami badanych przyjęto, że wysoki poziom oczekiwań odnośnie szybkiego tempa osiągnięcia przez Polskę neutralności klimatycznej występuje przy akceptacji tej opinii na poziomie wyższym od średniej o 6 pkt. proc., czyli od akceptacji co najmniej na poziomie 44%. Niski poziom akceptacji OZE występuje przy akceptacji tej opinii na poziomie niższym od średniej o 6 pkt. proc., czyli od akceptacji co najwyżej na poziomie 32%.

Dane zaprezentowane w tabelach 5 i 6 potwierdzają ogólną tezę, wskazującą na związek opinii dotyczących transformacji energetycznej z typem światopoglądu uznawanego przez badanych. Linia podziału na liberalów i konserwatystów w kwestii odnawialnych źródeł energii oraz neutralności klimatycznej pokrywa się obrazem polaryzacji światopoglądowej społeczeństwa polskiego, wynikającym z badań socjologicznych oraz z praktyki politycznej. Obóz liberalny, rozumiany jako proeuropejski i proekologiczny reprezentują w obydwu badanych kwestiach: osoby o poglądach lewicowych, zwolennicy opozycji, potencjalni wyborcy Nowej Lewicy, Koalicji Obywatelskiej, Polski 2050 Szymona Hołowni, osoby nie uczestniczące w praktykach religijnych oraz osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w roku, audytorium TVN.

Analiza przeprowadzona na użytek niniejszego artykułu wykazała, że do obozu liberalnego można dodatkowo zaliczyć osoby uczestniczące kilka razy w roku w praktykach

religijnych (wysoki poziom akceptacji rozwoju OZE) oraz osoby o poglądach centrowych (wysoki poziom oczekiwań dotyczących szybkiego tempa osiągnięcia neutralności klimatycznej).

Tabela 5. Zróżnicowanie poziomu akceptacji rozwoju OZE a deklarowane wartości światopoglądowe w % (średnia akceptacja – 31%)

Czynniki światopoglądowe	Wysoki poziom akceptacji OZE	Niski poziom akceptacji OZE
Poglądy polityczne	Osoby o poglądach lewicowych – 48	Osoby o poglądach prawicowych – 23
Sympatie polityczne	Zwolennicy opozycji – 52	Zwolennicy obecnego rządu – 21
Preferencje partyjne	Nowa Lewica – 71 Koalicja Obywatelska – 48 Polska 2050 Szymona Hołowni – 41	Prawo i Sprawiedliwość 21 Konfederacja 22
Forma uczestnictwa w praktykach religijnych	Nie uczestniczący – 41 Uczestniczący kilka razy w roku – 37	Uczestniczący kilka razy w tygodniu – 14 Uczestniczący raz w tygodniu – 25
Preferowana stacja TV	TVN 46	TVP – 22 Polsat – 24

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [1].

Tabela 6. Zróżnicowanie oczekiwań dotyczących szybkiego tempa osiągnięcia neutralności klimatycznej a deklarowane wartości światopoglądowe w % (średni poziom oczekiwań – 38%)

Czynniki światopoglądowe	Wysoki poziom oczekiwań	Niski poziom oczekiwań
Poglądy polityczne	Osoby o poglądach lewicowych – 62 Osoby o poglądach centrowych – 46	Osoby o poglądach prawicowych – 27 Osoby o poglądach nieokreślonych – 23
Sympatie polityczne	Zwolennicy opozycji – 73	Zwolennicy obecnego rządu – 21 Neutralni – 27
Preferencje partyjne	Nowa Lewica – 73% Koalicja Obywatelska – 68 Polska 2050 Szymona Hołowni – 63	Prawo i Sprawiedliwość – 22 Konfederacja – 29
Forma uczestnictwa w praktykach religijnych	Nie uczestniczący – 55	Uczestniczący kilka razy w tygodniu – 18 Uczestniczący raz w tygodniu – 30
Preferowana stacja TV	TVN – 59	TVP – 20

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [1].

Obóz konserwatywny, rozumiany jako eurosceptyczny oraz ekosceptyczny reprezentują w obydwu badanych kwestiach: osoby o poglądach prawicowych, zwolennicy obozu rządzącego, potencjalni wyborcy PiS i Konfederacji, osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu i raz w tygodniu, audytorium TVP.

Do obozu konserwatywnego można dodatkowo zaliczyć audytorium Polsatu (niski poziom akceptacji rozwoju OZE), osoby o nieokreślonych poglądach politycznych oraz osoby o neutralnych sympatiach politycznych (niski poziom oczekiwań dotyczących szybkiego tempa osiągnięcia neutralności klimatycznej).

Należy podkreślić, że we wszystkich analizowanych kategoriach poparcie dla rozwoju OZE oraz szybkiego tempa osiągnięcia neutralności klimatycznej w obozie liberalnym jest co najmniej dwukrotnie wyższe niż w obozie konserwatywnym.

3. Podsumowanie

Fakt, że polaryzacja światopoglądowa społeczeństwa polskiego obejmuje także świadomość energetyczną, jest niewątpliwie ważnym wnioskiem poznawczym. Duża skala rozbieżności opinii pomiędzy obydwoma obozami wskazuje, że problemy transformacji energetycznej nie zostaną raczej rozwiązane w drodze „porozumienia ponad podziałami”. Należy liczyć się z tym, że kwestia odejścia od węgla odgrywa w świadomości społecznej rolę czynnika antagonizującego całe środowiska społeczne. Różnice w podejściu do odnawialnych źródeł energii są wzmacniane przez odmienne poglądy, dotyczące kwestii obyczajowych oraz pozostałych wymiarów polaryzacji.

Napięcie emocjonalne oraz intelektualne, jakie występuje pomiędzy obozem liberalnym i konserwatywnym, jest wzmacniane i utrwalane przez konfrontacyjną formułę gry politycznej pomiędzy „koalicją 15 października” a partią PiS, która mimo utraty władzy stara się zachować wpływy w części instytucji państwa.

Należy się liczyć z tym, że poczucie odrębności środowiskowej, zakodowane w podziale na „swoich” i „obcych”, stanie się ważnym wyznacznikiem tożsamości polskiego społeczeństwa na kolejną dekadę. Zwycięska formacja musi podjąć realizację własnego planu politycznego, obejmującego model państwa, zasady funkcjonowania gospodarki i normy życia społecznego. Przegrani nie skapitulują, ale będą walczyć o swoje interesy i wartości.

Wydaje się, że jedynym obszarem, gdzie istotną rolę odgrywać będzie jednak racjonalność i kalkulacja ekonomiczna, jest gospodarka. W polskiej gospodarce wciąż domi-

nuje własność prywatna. Osiem lat wzmacniania pozycji państwa jako inwestora i pracodawcy nie zawiesiło zasad wolnego rynku. Rynek europejski, do którego wciąż należy Polska, działa w oparciu o reguły świata kapitalistycznego. Znacząca część naszego PKB zależy od obecności polskiego biznesu na tym rynku. Z tego też względu można oczekiwać, że transformacja energetyczna zostanie przeprowadzona w ramach działań koniecznych dla wzmocnienia konkurencyjności polskiej gospodarki.

Literatura

- [1] Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej CBOS, 2023, *Postawy wobec transformacji energetycznej*. Komunikat z badań nr 30/2023, (oprac.) Roguska, B. Warszawa.
- [2] Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej CBOS, 2022, *Polacy o rozwoju energetyki jądrowej*, (oprac.) Roguska, B., Komunikat z badań CBOS nr 151/2022. Warszawa.
- [3] Instytut Energetyki Odnawialnej, 2023, *Rynek fotowoltaiki w Polsce 2023*, pr. zbiorowa. Warszawa.
- [4] Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej CBOS, 2023, *Opinie o energetyce wiatrowej*. Komunikat z badań nr 27/2023, (oprac.) Feliksiak, M. Warszawa.
- [5] Jasiński, A.W., Kacejko, P., Matuszczak, K., Szulczyk, J., Zagubień, A., 2022, *Elektrownie wiatrowe w środowisku człowieka*. Lublin: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- [6] Sawicki B., 2023, Zmiana energetyczna w Polsce. Produkujemy rekordowo dużo zielonego prądu. *Rzeczpospolita* 24 stycznia, <https://energia.rp.pl/oze/art37835111-zmiana-energetyczna-w-polsce-produkujemy-rekordowo-duzo-zielonego-pradu>.
- [7] Wiśniewski G., 2022, Czy niedoinwestowana sieć elektroenergetyczna ograniczy rozwój fotowoltaiki? *Energetyka – Społeczeństwo – Polityka* nr 10, ss. 29-40.
- [8] Kowalik T., 2009, *WWW.Polskatransformacja.pl*, Warszawa: Muza.
- [9] Cześnik, M., Grabowska, M., 2017, Popękane społeczeństwo polskie jako pole badawcze – dane, fakty, mity. *Przegląd Socjologiczny* tom LXVI, nr 3, ss. 9-43.
- [10] Ruszkowski, P., Przestalski, A., Maranowski, P., 2020, *Polaryzacja światopoglądowa społeczeństwa polskiego a klasy i warstwy społeczne*. Warszawa: Collegium Civitas.